

8

Yksityisen osakeyhtiön uusien osakkeiden maksukontrolli ja tilintarkastajan todistuksen tarve – de lege ferenda

Veikko Vahtera

Sekä osakeyhtiötä perustettaessa että osakeannin yhteydessä osakkeista maksettavan määrän tulemista yhtiölle varmistetaan osakeyhtiölain maksukontrollisääntelyllä. Tämä tarkoittaa ensinnäkin yhtiön johdon vakuutusta osakkeiden merkintähinnan tulemisesta yhtiölle. Lisäksi rekisteriviranomaiselle on toimitettava uusien osakkeiden rekisteri-ilmoituksen yhteydessä tilintarkastajan todistus maksun tulemisesta yhtiölle, jos yhtiössä on oltava lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella tilintarkastaja. Mikäli yhtiöllä ei ole tilintarkastajaa, on toimitettava muu selvitys eli lähinnä kuitti tai tiliote todisteeksi osakkeiden merkintähintamaksun tulemisesta yhtiölle.

*Tilintarkastajan todistusta koskevasta vaatimuksesta olisi aiheellista luopua yksityisten yhtiöiden osalta, koska vaatimus aiheuttaa tarpeettomia kustannuksia ja ajallista viivettä uusien osakkeiden antamisen yhteydessä. Riittävänä maksukontrollina olisi-kin kaikkien yksityisten osakeyhtiöiden osalta pidettävä johdon vakuutusta ja selvityksen eli lähinnä kuitin tai tiliotteen toimittamista rekisteriviranomaiselle. Osakeyhtiölä-
kia olisikin perusteltua muuttaa tältä osin.*

Avainsanat: maksukontrolli, merkintähinta, de lege ferenda

Johdanto

Suomen nykyisen, vuoden 2006 osakeyhtiölain (21.7.2006/624, OYL) pääomajärjestelmä on kooste usean eri aikakauden sääntelytrendeistä. Osakeyhtiölain säännökset edustavat vielä monelta osin vuoden 1978 osakeyhtiölain aikaista velkojensuoja-ajattelua, jossa sidotun pääoman merkitys velkojien suojaamisessa on nähty keskeiseksi suojamekanismiksi, vaikka monilta muilta osin sääntelyä on modernisoitu. Tämä vuoden 1978 osakeyhtiölain aikainen ajattelu näkyy muun muassa uusien osakkeiden maksukontrollia koskevassa sääntelyssä. Yhtiön johdon vakuutuksen lisäksi osakeyhtiölaissa edellytetään tilintarkastajan todistusta uusien osakkeiden maksamisen yhteydessä silloin, jos yhtiössä on lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella oltava tilintarkastaja. Jos tilintarkastajaa ei ole lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella valittava, on annettava muu selvitys maksun tulemisesta yhtiölle. Osakkeiden maksukontrolli koskee sekä yhtiön perustamisen yhteydessä rahana maksettavia osakkeita että osakeannissa rahaa vastaan annettavia osakkeita. Siltä osin, kun osakkeiden maksukontrolli koskee yhtiön perustamista, on maksukontrollivaatimuksilla vaikutusta sekä uuden yhtiön perustamiskustannuksiin että perustamisen vaatimaan aikaan, jos yhtiössä on tilintarkastaja.

Tilintarkastuspakosta luopuminen vuonna 2007, vähimmäisosakepääomavaatimuksesta luopuminen vuonna 2019 ja osakeyhtiömuodon yleistyminen myös kaikkein tyypillisimpänä pienimuotoisen yritystoiminnan harjoittamismuotona vaikuttaisi puoltavan osakeyhtiölain maksukontrollisääntelyn keventämistä. Yksi keskeinen tapa keventää sääntelyä ja sujuvoittaa osakeyhtiöiden perustamista olisi tilintarkastajan maksukontrollitodistuksesta luopuminen kaikkien yksityisten osakeyhtiöiden osalta sekä yhtiötä perustettaessa että uusia osakkeita annettaessa. Tämän artikkelin tarkoituksena on arvioida tilintarkastajan todistuksen tarvetta yksityisen osakeyhtiön uusia osakkeita annettaessa. Artikkelissa tarkastellaan osakkeen maksukontrollisääntelyn historiaa, sisältöä ja tarvetta sekä sääntelyn uudistamismahdollisuuksia yksityisten osakeyhtiöiden osalta erityisesti tilintarkastajan maksusta antaman todistuksen osalta.

Osakkeiden maksukontrolli ja sen tausta

Maksukontrollin historiasta Suomen osakeyhtiölaeissa

Vuoden 1895 osakeyhtiölain 1 luvun 13 §:ssä edellytettiin yhtiön rekisteröinnin yhteydessä ainoastaan yhtiön hallituksen vakuutusta siitä, että osakkeiden maksu on

hallituksen huostassa (Caselius, Heikonen & Huttunen 1968, 81). Osakkeiden maksukontrolli perustui yhtiön johdon antamalle vakuutukselle eikä muita varmistusmekanismeja, kuten esimerkiksi tilintarkastajan lausuntoa maksun tulemisesta yhtiölle, koettu tarpeelliseksi. Vuoden 1895 osakeyhtiölaki oli voimassa vuoden 1980 alkuun asti, jolloin vuoden 1978 osakeyhtiölaki tuli voimaan.

Vuoden 1978 osakeyhtiölakia säädettäessä tarkoituksellisesti tiukennettiin osakkeen maksamisen sääntelyä. Tätä perusteltiin sekä osakkeen merkitsijän että kolmansien tahojen eli lähinnä yhtiön velkojien suojaamisella (HE 27/1977 vp, 25). Vuoden 1978 osakeyhtiölain 2:9:ssä edellytettiin, että rekisteri-ilmoitukseen on johdon vakuutuksen lisäksi liitettävä tilintarkastajien todistus siitä, että osakkeiden maksua koskevia lain säännöksiä on noudatettu. Tilintarkastajan todistusta koskevalla vaatimuksella pyrittiin varmistumaan siitä, että yhtiön osakepääoma on yhtiölle todella maksettu rekisteri-ilmoituksen mukaisena (Koski & Schultén 1998, 101 ja HE 194/2006 vp, 66–67). Edellä kuvatun vuoden 1978 osakeyhtiölain maksukontrollisääntelyn taustalla on ollut ajatus siitä, että pääomayhtiössä on varmistuttava pääoman tulemisesta yhtiöön. Pelkästään yhtiön hallituksen vakuutusta maksun tulemisesta yhtiöön ei ole pidetty riittävänä varmistuksena, vaan tämän lisäksi on edellytetty tilintarkastajan todistusta. Kun vuoden 1978 osakeyhtiölain aikana kaikki osakeyhtiöt kuuluivat tilintarkastusvelvollisuuden piiriin, ei tilintarkastajan todistusta koskevasta vaatimuksesta ollut mahdollista poiketa missään tilanteissa, mutta todistuksen saattoivat antaa maallikkotilintarkastaja tai -tilintarkastajat, jos yhtiön tilintarkastajana ei ollut ammattitilintarkastaja.

Vuoden 1978 osakeyhtiölakia muutettiin vuoden 1996 varsin laajalla osittaisuudistuksella. Sen esitöissä on todettu, että osakepääoman maksamista koskevien säännösten tarkoituksena on varmistaa, että osakepääoma tulee yhtiön käyttöön ja että varat vastaavat määrältään rekisteriin ilmoitettua. Esitöiden mukaan maksukontrollia koskevat säännökset turvaavat erityisesti velkojien asemaa antamalla näille aikaisempaa paremmat mahdollisuudet arvioida yhtiön taloudellista asemaa. Samalla säännökset turvaavat myös osakkeenomistajien asemaa. Maksukontrollin katsottiin siis suojaavaan paitsi yhtiön velkojia, niin myös yhtiön vähemmistöosakkeenomistajia (HE 89/1996 vp). Maksukontrollia, joka perustui sekä johdon antamaan vakuutukseen että sitä täydentävään tilintarkastajan todistukseen, pidettiin siis 1990-luvun puolivälissä varsin tarpeellisena suojamekanismina.

Kaikkiin osakeyhtiöihin kohdistuneen tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen vuonna 2007 ja sen vaikutus osakkeiden maksukontrolliin

Vuoden 2006 osakeyhtiölakia säädettäessä osakkeiden maksukontrollia koskevaan sääntelyyn ei tehty muutoksia vaan sääntely perustui vuoden 1978 osakeyhtiölaista periytyneeseen sääntelytapaan. Toisaalta osakeyhtiölakia uudistettaessa oli tiedossa, että tilintarkastuslainsäädäntöä oltiin samanaikaisesti uudistamassa, ja uusien osakkeiden maksukontrollia koskevat muutokset päätettiin toteuttaa tilintarkastuslain uusimisen yhteydessä osakeyhtiölakiin.

Sittemmin jo kumotulla vuoden 2007 tilintarkastuslailla (13.4.2007/459) luovuttiin maallikkotilintarkastuksesta ja vapautettiin pienet yritykset, mukaan lukien osakeyhtiöt, tilintarkastusvelvollisuudesta. Tilintarkastuslain uudistuksen myötä tilintarkastuslaista poistui hyväksytyin tilintarkastajan käsite ja vastaavasti tilintarkastajalla ryhdyttiin tarkoittamaan vain tilintarkastuslain mukaisesti hyväksytyjä luonnollisia henkilöitä ja tilintarkastusyhteisöjä. Edellä kuvatulla muutoksella vaikutettiin myös tilintarkastajan todistusten edellyttämiseen niissä osakeyhtiöissä, jotka eivät olleet lakimääräisen tilintarkastusvelvollisuuden piirissä tai joissa ei ollut muuten valittu tilintarkastajaa esimerkiksi yhtiöjärjestyksensä määräyksen perusteella. Nämä muutokset toteutettiin osakeyhtiölain muuttamisella. Osakeyhtiöissä, joissa lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan ei ole tilintarkastusvelvollisuutta, osakeyhtiölain 2:8.3:ssa ja 9:14.3:ssa tarkoitettu tilintarkastajan todistus osakkeen tai osakepääoman maksamisesta tuli korvattavaksi muulla selvityksellä siitä, että suoritus on maksettu yhtiölle. Muutettujen säännösten esitöiden mukaan, jos kyseessä on rahamaksu yhtiön tilille, tämä voidaan käytännössä selvittää tiliotteella tai vastaavalla rahalaitoksen antamalla tositteella (HE 194/2006 vp, 67).¹ Vuoden 2007 tilintarkastuslain voimaantulon yhteydessä siis luovuttiin tilintarkastajan lausunnosta osakkeiden maksun tulemisesta yhtiölle niiden yhtiöiden osalta, joissa ei ole lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella valittavaa tilintarkastajaa. Toteutetun muutoksen voidaan nähdä osaltaan olevan osoitus siitä, että tilintarkastajan todistusta uusien osakkeiden maksun tulemisesta yhtiölle ei enää vuonna 2007 pidetty kaikissa tilanteissa tarpeellisenä suojamuotona.

¹ Huomionarvoista on, että kun osake maksetaan apporttiomaisuudella, edellytetään tilintarkastajan — joko yhtiön tilintarkastajan tai muun tilintarkastajan — antamaa lausuntoa apporttiomaisuudesta ja sen arvostuksesta. Tämä vaatimus on riippumaton siitä, onko yhtiössä oltava lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella tilintarkastajaa vai ei.

Osakkeiden maksukontrollin nykysäätely

Osakeyhtiölain 2:8.2:n mukaan osakeyhtiö voidaan rekisteröidä, kun rekisteriviranomaiselle on toimitettu 1) yhtiön hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan vakuutus siitä, että yhtiön perustamisessa on noudatettu osakeyhtiölain säännöksiä; ja 2) yhtiön tilintarkastajien todistus siitä, että osakeyhtiölain säännöksiä osakkeiden maksamisesta on noudatettu. Jos yhtiössä ei lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan ole velvollisuutta valita tilintarkastajaa, osakkeiden maksamisesta on annettava muu, tilintarkastajan todistuksen korvaava selvitys.

Osakeyhtiön johdon antaman vakuutuksen ja tilintarkastajan todistuksen oikeellisuutta turvaa mainittujen tahojen vahingonkorvausvastuu, josta johdon osalta säädetään osakeyhtiölain 22:1:ssä ja tilintarkastajan osalta osakeyhtiölain 22:4:n viittaussäännöksen perusteella tilintarkastuslain (18.9.2015/1141, TTL) 10:9:ssä. Tilintarkastajan on noudatettava erityistä huolellisuutta sen osalta, että osakkeet on asianmukaisesti maksettu, ja että maksu on yhtiön hallussa. Tämän osalta ei riitä tilintarkastuksessa yleensä vaadittava kohtuullinen varmuuden taso, vaan vaaditaan erittäin korkeaa varmuuden astetta. Täysin 100 % varmuutta ei kuitenkaan vaadita esimerkiksi tilanteissa, joissa tilintarkastajalle esitetään taidokkaasti väärennettyjä asiakirjoja (Savela 2015, 196–197). Käytännössä tilintarkastajat antanevat todistuksen osakkeiden maksamisesta tarkastettuaan kuitenkin tai tiliotteen, joka heille on toimitettu todistuksen antamista varten. Normaalisti tilintarkastajat voivat luottaa heille toimitetun dokumentaation oikeellisuuteen, ellei heidän tule asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella epäillä muuta. Mikäli yhtiön johto ja tilintarkastajat laiminlyövät vakuutusta ja todistusta antaessaan heiltä vaadittavan huolellisuuden, he voivat joutua vahingonkorvausvelvollisiksi, mutta tämä edellyttää vahingonkorvausvastuun kaikkien edellytysten täyttymistä.²

Käytännössä yhtiön johdon ja tilintarkastajan tehtävät ovat maksukontrollin yhteydessä hyvin samankaltaiset. Tilintarkastajan todistuksen keskeinen tarkoitus on varmistaa, onko yhtiöön tullut taseeseen merkittävää pääomaa vastaava määrä varallisuutta. Tilintarkastajan tulee, kuten hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajankin, ottaa kantaa osakkeista maksettuaan määrään kokonaisuudessaan. Näin ollen merkitystä ei ole sillä, onko uusista osakkeista maksettu määrä kirjattu yhtiön taseessa osakepääomaan, sijoitetun vapaan oman pääoman rahastoon vai kirjanpitolain nojalla vieraaseen pääomaan (Airaksinen ym. 2018, 101–102).

² Ks. tilintarkastajan vastuusta KKO 1991:25. Osakeyhtiön tilintarkastaja oli antanut osakeyhtiölaissa säädetyn todistuksen kaupparekisteriä varten varmistautumatta asianmukaisesti siitä, että osakepääoma oli maksettu. Menettelyllään tilintarkastaja oli, kun yhtiö oli merkitty kaupparekisteriin, vaikka osakepääomaa ei ollut maksettu, osaltaan aiheuttanut yhtiölle osakepääoman määrää vastaavan vahingon.

Käytännössä tilintarkastaja tarkastaa yleensä pankin tositteista, kuten tiliotteesta tai kuitista, että osakkeista maksettu määrä on tullut yhtiön pankkitilille. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että tilintarkastaja ei voi luottaa hallituksen antamaan vakuutukseen siitä, että maksu on suoritettu. Sitä vastoin on katsottu, että tilintarkastajan ja hallituksen erilaisista rooleista ja vakiintuneesta yhtiökäytännöstä seuraa se, että hallituksen jäsen voi luottaa tilintarkastajan antamaan todistukseen osakkeiden maksamisesta (Airaksinen ym. 2018, 102).

Osakeyhtiölain 2:8.3:n sanamuodon mukaan tilintarkastajan todistus tarvitaan silloin, jos yhtiössä on lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan oltava tilintarkastaja. Näin ollen perusteltuna on pidetty yhtäältä tulkintaa, jonka mukaan tilintarkastajan todistusta osakkeiden maksamisesta ei tarvita osakeyhtiössä, jossa on valittu tilintarkastaja ilman, että siihen olisi ollut lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella velvollisuus (Airaksinen ym. 2018, 104). Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on todettu, että todistuksen antaminen koskee yhtiön kaikkia varsinaisia tilintarkastajia ottamatta kantaa siihen, onko merkitystä sillä, millä perusteilla heidät on nimetty (Kyläkallio ym. 2020, 52).

Tulkintaan, jossa yhtiö voisi välttyä tilintarkastajan todistuksen toimittamiselta, jos yhtiössä on tilintarkastaja, voidaan suhtautua kriittisesti myös silloin, kun tilintarkastajan valintaan ei ole suoraan laista seuraavaa velvollisuutta. Osakeyhtiöllä on lain perusteella velvollisuus valita tilintarkastaja esimerkiksi silloin, kun määrävähemmistö tällaista vaatii. Osakeyhtiölain 7:5.1:n mukaan osakeyhtiössä, jossa ei lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan ole valittava tilintarkastajaa, yhtiökokouksen on valittava tilintarkastaja, jos osakkeenomistajat, joilla on vähintään yksi kymmenesosa kaikista osakkeista tai yksi kolmasosa kokouksessa edustetuista osakkeista, vaativat sitä varsinaisessa yhtiökokouksessa tai siinä yhtiökokouksessa, jossa asiaa kokouskutsun mukaisesti on käsiteltävä. Jos vähemmistö vaatii tilintarkastajan valitsemista, tällaisen yhtiön uusien osakkeiden merkintämaksuista tulisi osakeyhtiölain 2:8.3:n sanamuodon mukaan toimittaa rekisteriviranomaiselle tilintarkastajan todistus. Näin on siitä huolimatta, että rekisteriviranomaisen saattaa olla mahdotonta arvioida, onko tilintarkastajan valinnan taustalla ollut osakeyhtiölaista seuraava nimenomainen velvollisuus vai ei. Näin ollen silloin, jos yhtiössä on vähemmistön vaatimuksesta valittu tilintarkastaja, on jo mekanismin funktiosta katsottavan seuraavan sen, että tilintarkastajan tulee myös todistaa yhtiön osakkeiden maksun tuleminen yhtiölle. Kun osakkeenomistajien määrävähemmistön oikeus saada yhtiölle tilintarkastaja on tarkoitettu varmistamaan yhtiön toiminnan saaminen tilintarkastuksen piiriin, on perusteltua, että se koskee myös osakkeiden maksukontrollia.

Periaatteessa yhtiöllä on lain perusteella velvollisuus valita tilintarkastaja myös silloin, kun yhtiön enemmistö näin tahtoo tehdä, vaikka valinta ei varsinaisesti perustu osakeyhtiölaissa asetettuun nimenomaiseen vaatimukseen, kuten vähemmistötilintarkastajan kohdalla. Osakeyhtiön päätöksentekosäännöksistä kuitenkin seuraa, että yhtiöön on valittava lain perusteella tilintarkastaja, jos enemmistö haluaa valita

yhtiölle tilintarkastajan. Voidaan ajatella, että myös enemmistön valitsemaan tilintarkastajaan liittyy tarve saada hänet normaalin tilintarkastuksen ohella varmistamaan myös osakkeiden maksun tuleminen yhtiölle osakkeiden rekisteröinnin yhteydessä. Näin ollen voidaan puoltaa tulkintaa, jonka mukaan tilintarkastajien todistus tarvitaan uusien osakkeiden rekisteröinnin yhteydessä aina silloin, kun yhtiölle on valittu tilintarkastaja, riippumatta siitä, mihin säännökseen valinta perustuu.

Osakeyhtiölain suoja säännösten tarve ja toimintalogiikka

Osakeyhtiölainsäädännön toimivuus on yksi lainsäätäjän perustavoitteita. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että esimerkiksi vähemmistöosakkeenomistajien tai yhtiön velkojien suojaamiseksi asetettu sääntely on selkeää, tarkoituksenmukaista ja toimivaa.

Osakeyhtiölain säännöksillä saatetaan esimerkiksi rajoittaa joitain tekemuotoja tai toimintatapoja tarpeettomasti, se saattaa sisältää ylimitoitettua byrokratiaa tai tarpeettomia muodollisuuksia. Näistä esimerkeistä voidaan havaita yksi yhteinen tekijä – perusteettomuus. Lainsäädäntö on aina jonkinasteinen kompromissi yhtiön toiminnanvapauden ja suojatarkoitusten välillä. Rajoituksia, byrokratiaa tai muodollisuuksia asetetaan jonkin suojelemisen arvoisen intressin turvaamiseksi. Hyvin toimiva laki sisältää vain tarpeelliset ja toimivat suojanormit, eikä laki saisi rajoittaa yhtiöiden ja niiden osakkeenomistajien toimintamahdollisuuksia perusteettomasti. Kriittiseen tarkasteluun on syytä ottaa sellaiset toiminnanvapautta rajoittavat säännökset, jotka eivät vastaa suojan tarpeeseen tai eivät kykene toteuttamaan tarvittavaa suojaa. Vastaamattomuus voi johtua asenteiden muutoksista tai muista muutoksista osakeyhtiöiden toimintaympäristössä. Usein tarpeettomat normit ovat historiallisen kehityskulun jäänteitä, joilla ei ole enää samanlaista suojamerkitystä kuin aiemmin historiassa (VNTEAS 2020:37, 17–20)

Uusien osakkeiden maksukontrollia arvioitaessa, onkin tarkasteltava yhtäältä suojatarkoitusten tarvetta sekä toisaalta tämän suojakontrollin luomisesta yhtiölle syntyviä hallinnollisia kustannuksia. Mikäli suojatarkoitus on riittävän merkittävä, ei hallinnollisten kustannusten tai muodollisuuksien poistaminen voi toimia juuri koskaan riittävänä perusteluna sääntelyn keventämiselle. On selvää, että merkittyjen osakkeiden maksun tulemiseen yhtiöön liittyy sekä velkojien että osakkeenomistajien suojaamiseen liittyviä intressejä. Erikseen on arvioitava sitä, kuinka suuri suojan tarve on ja onko esimerkiksi tilintarkastajan todistuksen vaatiminen johdon vakuutuksen sekä mahdollisen muun selvityksen ohella perusteltua.

Nykysääntelyn uudistamistarve

Nykysääntelyn keventämistä voidaan perustella useilla eri argumenteilla. Ensinnäkin osakeyhtiön maksetun pääoman merkitys velkojiensuojamekanismina on ylipäättään vähentynyt. Tämä on seurausta yhtäältä siitä, että Suomessa on luovuttu 1.7.2019 alkaen osakeyhtiön vähimmäispääomavaatimuksista eli yksityinen osakeyhtiö on nykyään mahdollista perustaa ilman omaa pääomaa. Asiaa koskevan hallituksen esityksen perusteluissa on kuvattu osakepääoman merkitystä velkojiensuojan kannalta. Hallituksen esityksessä onkin todettu, että käytännössä yksityisen osakeyhtiön aiemmalla 2 500 euron pääomavaatimuksella ei ollut merkitystä velkojiensuojan kannalta, vaan velkojiensuojan kannalta vähimmäisosakepääomaa suurempi merkitys on ajantasaisilla tilinpäätöstiedoilla ja muilla avoimuusvaatimuksilla sekä varojenjaon edellytyksillä (tase- ja maksukykytesti). Lisäksi merkitystä on nähty olevan yhtiön johdon ja osakkeenomistajien vahingonkorvausvastuulla. Näiden säännösten osalta Suomen osakeyhtiölain yksityisen osakeyhtiön sääntely on Euroopan kärkitasoa velkojiensuojan kannalta. Osakepääomavaatimuksen poistaminen nähtiin yleisten norminpurku- ja sääntelyn sujuvoittamistavoitteiden mukaiseksi (HE 238/2018 vp, 10). Edellä todettu kuvastaa sitä, että maksetun pääoman merkitys nähdään selvästi aiempaa vähäisempänä velkojiensuojan muotona.

Toiseksi osakeyhtiömuotoa käytetään nykyään huomattavan paljon myös pienenmuotoisen yritystoiminnan organisoitumismuotona, ja hallinnolliset vaatimukset voivat rajoittaa uusien yritysten perustamista erityisesti palvelualoilla. Näin ollen osakkeiden maksukontrollin keventäminen olisi linjassa yleisen norminpurku- ja sääntelyn sujuvoittamistavoitteen kanssa, jolla voidaan helpottaa uusien yritysten perustamista. Maksukontrollille kustannuksia syntyy erityisesti tilintarkastajan todistuksesta, ja se on myös mahdollinen ajallisen viiveen aiheuttaja yrityksen perustamiselle. Tämän osalta on kuitenkin todettava, että suurin osa perustettavista yhtiöistä on sellaisia, joita tilintarkastusvelvollisuus ei koske, joten maksukontrollin kevennys kohdistuu perustamisvaiheessa vain siihen joukkoon osakeyhtiöitä, joihin on valittu tilintarkastaja.

Maksukontrolli koskee perustamisen lisäksi uusien osakkeiden antamista osakeannissa. Näin ollen maksukontrollisääntelyn keventämisestä aiheutuvat hyödyt syntyisivät todennäköisesti pääosin sellaisille toimiville yhtiölle, joissa on tilintarkastaja ja joissa annetaan uusia osakkeita rahamaksua vastaan.

Jo edellä on todettu, että tilintarkastajan todistusta koskevan vaatimuksen ulkopuolelle rajattiin tilintarkastuspakon poistamisen yhteydessä ne yhtiöt, joissa ei lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella ole tilintarkastajaa. Kun yhtiöissä, joissa ei ole tilintarkastajaa, riittäväksi selvitykseksi riittää tiliote tai kuitti, on vaikea perustella, miksi vastaava selvitys ei olisi riittävä niiden yhtiöiden osalta, joissa on tilintarkastaja. Näin on erityisesti sen takia, että tilintarkastaja perustaa yleensä itse todistuksensa kysei-

siin dokumentteihin. Hyvä kysymys on, että jos yhtiössä, joissa ei ole tilintarkastajaa, muu selvitys muodostaa riittävän suojan velkojille ja osakkeenomistajille, miksi sama selvitys ei riittäisi suojaamiseksi myös sellaisessa yhtiössä, jossa on tilintarkastaja. Rekisteriviranomaisen kyvyssä arvioida osakkeiden maksamisesta annettua muuta selvitystä ei voi olla eroja sen perusteella, onko yhtiössä tilintarkastaja vai ei.

Tilintarkastajan todistuksen vaatimisen osalta merkitystä ei ole sillä, kuinka suuri osakkeista maksettava määrä on, vaikka tämä on velkojien ja osakkeenomistajien suojan kannalta merkityksellinen asia. Tämä tarkoittaa, että yhtiössä, jossa ei ole lain tai yhtiöjärjestyksensä perusteella tilintarkastajaa, voidaan miljoonienkin eurojen osakkeiden merkintämaksut osoittaa rekisteriviranomaiselle muulla selvityksellä, kuten kuitilla tai tiliotteella. Toisaalta yhtiössä, jossa on lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella tilintarkastaja, todistus on aina oltava riippumatta merkintämaksun suuruudesta tai pienuudesta. Näin ollen tilintarkastajan todistus ei välttämättä edes kohdistu sellaisiin osakkeiden merkintämaksuihin, joilla olisi pääoman pysyvyyden, velkojiensuojan ja osakkeenomistajien kannalta suurin merkitys.

Tarve osakkeiden maksukontrollia koskevan sääntelyn keventämiseen on nostettu kirjallisuudessa esiin jo varsin pian vuoden 2006 osakeyhtiölain voimaantulon jälkeen (Kellas – Rasinaho 2008, 19). Oikeusministeriön arviomuistiossa vuodelta 2016 ehdotettiin osakkeiden maksamisen maksukontrollista luopumista ja sen liittämistä tilinpäätöksen yhteyteen. Arviomuistion ehdotuksen mukaan yksityisissä osakeyhtiöissä tiedot osakkeiden maksusta annettaisiin tilinpäätöksessä vastaavasti kuin osuuskuntalain mukaan selostetaan tilinpäätöksessä. (Oikeusministeriö 2016:20). Asiasta saadussa lausuntopalautteessa kannatettiin sääntelyn keventämistä. Saadussa palautteessa todettiin muun muassa, että yksityisen osakeyhtiön osakepääoman maksun todentamista koskeva sääntely on esimerkki julkisia yhtiöitä koskevan EU-lainsäädännön tarpeettomasta ulottamisesta kaikkiin osakeyhtiöihin. Toisaalta tilinpäätöksen yhteydessä tehtävän maksukontrollin arvioitiin johtavan satumanvaraiseen lopputulokseen, koska kaikki yhtiöt eivät ole velvollisia valitsemaan tilintarkastajaa. Lisäksi arvioitiin tilinpäätöksen yhteydessä tapahtuvan kontrollin korostavan kaupparekisterin tilinpäätöstietojen ajantasaisuutta ja täydellisyyttä, jossa on osin parantamisen varaa (OM 2016:48, 19). Saatu lausuntopalaute ei siis yksiselitteisesti puoltanut osakkeiden maksukontrollin siirtämistä tilinpäätöksen yhteyteen. Tämä lienee yksi keskeinen syy sille, että asiasta hankittiin lisäselvitystä.

Osakkeiden maksukontrollin keventämistarvetta ja sääntelyn uudistamisvaihtoehtoja on tarkasteltu vuonna 2020 valmistuneessa Roschier Asianajotoimiston laatimassa selvityksessä, joka toteutettiin valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan hankkeena (VNTEAS 2020:39). Hankkeessa on käyty läpi neljä erilaista maksukontrollisääntelyn uudistamisvaihtoehtoa. Ensimmäinen pitää sisällään osakkeen maksamista koskevista liitetietovaatimuksista luopumisen, joka tarkoittaisi, että osakkeiden maksamisesta toimitettaisiin ainoastaan johdon vakuutus maksun suorittamisesta,

jolloin tilintarkastajan todistuksesta tai muun selvityksen toimittamisesta rekisteri-
viranomaiselle luovuttaisiin. Tämä helpottaisi yrityksen perustamista ja uusien osak-
keiden antamista sekä pienentäisi näiden toimien kustannuksia erityisesti silloin, kun
tilintarkastajan todistusta ei tarvitsisi hankkia. Toisena vaihtoehtona olisi maksukont-
rollista luopuminen tietyn osakepääoman määrän alittavissa osakeyhtiöissä tai mak-
sun jäädessä tietyn euromäärän alapuolelle. Tällöin ratkaisevaa uudistuksen hyötyjen
saamiseksi olisi se, mille tasolle maksukontrollin edellyttämä alaraja asetettaisiin. Jos
alaraja olisi matala, hyödyt jäisivät rajalliseksi. Kolmas vaihtoehto olisi se, ettei mak-
sukontrollista luovuttaisi kokonaan, mutta maksukuitin tai tiliotteen toimittamista
pidettäisiin riittävä selvityksenä, jolloin tilintarkastajan todistusta ei enää tarvittaisi
missään tilanteessa yksityisen osakeyhtiön osalta. Neljäntenä vaihtoehtona olisi mak-
sukontrollisääntelyn rajaaminen vain osakepääomaan kirjattavaan määrään. Tällöin
osakkeiden merkintähinnan maksaminen sijoitetun vapaan oman pääoman rahas-
toon ei olisi varsinaisen maksukontrollin piirissä. Selvityksessä päädytään suosittele-
maan vaihtoehtoa kolme eli maksukontrollisääntelyn yksinkertaistamista ainoastaan
maksukuitin toimittamiseen (VNTEAS 2020:39, 161–171).

On huomattava, että osakkeiden maksukontrollista luopuminen kaupparekiste-
ri-ilmoituksen yhteydessä ei poistaisi osakkeiden maksamista koskevaa kontrollia
kokonaan, koska osakkeiden maksukontrolli toteutuu joka tapauksessa tilinpäätök-
sen yhteydessä. Osakepääoman ja sijoitetun vapaan oman pääoman maksamiseen
sovelletaan yleisiä kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja tilintarkastusta koskevia vaatimuksia.
Näin ollen muotovaatimuksista luopuminen siirtäisi tarkastamisen painopistettä jäl-
kikäteiseksi nykytilaan verrattuna. Esimerkiksi tilintarkastaja voinee luottaa siihen,
että osakkeiden maksu on tullut yhtiölle, jos asiasta on jo alkujaan edellytetty toisen
tilintarkastajan todistus.

Roschier Asianajotoimiston VNTEAS-hankkeessa esittämä toimenpidesuositus
osakkeiden maksukontrollin sääntelyn uudistamiseksi niin, että tiliotetta tai mak-
sukuittia tulisi pitää riittävänä todisteena kaikkien yksityisten yhtiöiden osakkei-
den maksujen kontrolloinnissa, oli lausunnolla loppuvuodesta 2020 yhdessä muiden
osakeyhtiölain muiden muutostarpeiden kanssa. Mainittua kohtaa koskevaan kysy-
mykseen saatiin vastaus 27 yhtiöiden sidosryhmältä. Näistä 17 piti ehdotusta kannat-
tavana, ja katsoi kysymyksessä olevan tärkeän tai melko tärkeän muutostarpeen.
Ainoastaan yksi vastaaja vastusti ehdotusta ja yhdeksän vastaajaa eivät ottaneet kan-
taa muutostarpeeseen. Näin ollen myös maksukontrollisääntelyn uudistamisesta
saatu lausuntopalaute puoltaa säännöksen uudistamista tavalla, jossa tilintarkastajan
todistuksesta luovutaan uusien osakkeiden antamisen yhteydessä.

Erikseen voidaan vielä kysyä, olisiko vielä pidemmälle menevämpi keventäminen
eli nimenomaisesta maksukontrollista luopuminen ja sen siirtäminen tilinpäätöksen
yhteyteen perusteltua. Tätä voisi puoltaa se, että vastaava suojamekanismi on käytössä
osuuskuntien yhteydessä ja asiaa koskevassa hankeraportissa menettelyn ei ole kat-

sottu aiheuttavan ongelmia (VNTEAS 2020:39 s.165). Osakeyhtiö on yhtiömuotona kuitenkin toisentyypinen eikä oman pääoman muutoksia tapahdu jatkuvasti, kuten monessa osuuskunnassa, joissa maksukontrollin tarve voi olla jopa päivittäistä uusien jäsenten tulemisen myötä. Johdon vakuutuksen ja muun selvityksen toimittaminen ei aiheuta osakeyhtiöille vastaavaa hallinnollista rasitetta kuin vastaava sääntely aiheuttaisi monille osuuskunnille. Näin ollen jonkinlaisen maksukontrollisääntelyn säilyttämistä, kuten selvityksen toimittamista osakkeiden maksusta voidaan pitää perusteltuna. Kuitin tai tiliotteen toimittaminen rekisteriviranomaiselle osakkeiden maksun tulemisesta yhtiölle ei aiheuta sanottavaa hallinnollista taakkaa eikä myöskään ajallista viivettä sen paremmin osakeyhtiötä perustettaessa kuin uusia osakkeita osakeannissa annettaessakaan.

Lopuksi

Edellä on arvioitu tilintarkastajan todistuksen tarvetta osakkeiden maksukontrollin yhteydessä. Sille ei ole olemassa mielekkäitä velkojien tai osakkeenomistajien suojarpeesta aiheutuvia perusteita. Näin ollen uusien osakkeiden maksukontrollia tulisikin keventää yksityisten osakeyhtiöiden osalta poistamalla tilintarkastajan todistuksen vaatimus sekä yhtiötä perustettaessa että osakeannin yhteydessä myös niiltä osakeyhtiöiltä, joilla on lain tai yhtiöjärjestyksen perusteella tilintarkastaja. Tämän jälkeen uusien osakkeiden maksukontrolli perustuisi yhtäältä yhtiön johdon vakuutukseen maksun tulemisesta yhtiölle sekä toisaalta rekisteriviranomaiselle toimitettavaan selvitykseen eli kuittiin tai tiliotteeseen.

Lähteet

- Airaksinen, M., Pulkkinen, P. & Rasinaho, V. 2018. Osakeyhtiölaki I. Helsinki: Alma Talent.
- Airaksinen, M., Rasinaho, V., Alitalo, A., Oikarinen, M., Vammeljoki, M. & Puukka, J.: Selvitys osakeyhtiölain muutostarpeista kilpailukytekijänä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:39 (VNTEAS 2020:39).
- Caselius, I., Heikonen A.R., Huttunen, A. 1968. Osakeyhtiö I. Porvoo.
- Kellas, S. & Rasinaho, V. 2008. Uuden osakeyhtiölain puutteita ja kehittämistarpeita. Tilintarkastus 5/2008, 17–21.
- Koski, P. & Schultén, G. af. 1998. Osakeyhtiölaki selityksin 1. Helsinki: Kauppakaari.
- Kyläkallio, J., Iiro, O. & Kyläkallio, K. 2020. Osakeyhtiö I. Helsinki: Edita.
- HE 27/1977 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.
- HE 194/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi
- HE 89/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi osakeyhtiölain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.
- HE 238/2018 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisen osakeyhtiön vähimmäispääomavaatimuksen poistamista koskevaksi lainsäädännöksi.
- Savela, A. 2015. Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. Helsinki: Talentum.
- Vahtera V., Ruohonen, J. Kärki, A., Salminen, L. & Saukkola, L.: Selvitys osakeyhtiön velkojiensuojan selventämisestä ja suojamenettelyiden helpottamisesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:37 (VNTEAS 2020:37).